

Скоробогатова Н.С.,

к.е.н., доцент,

викладач кафедри менеджменту та маркетингу,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Кузнецова А.В.,

студентка,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АНАЛІЗ ВИРОБНИЦТВА ТА ЕКСПОРТУ ПРОДУКЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО МАШИНОБУДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано тенденції розвитку продукції сільськогосподарського машинобудування в Україні за останні роки, а також виділено основні фактори, що впливають на ефективність діяльності підприємства галузі. Оцінено рівень експортного потенціалу виокремлених підприємств сільськогосподарського машинобудування, визначено наявні загрози їх подальшого розвитку. Запропоновано напрями підвищення ефективності сільськогосподарського машинобудування та виходу його на світові ринки.

Ключові слова: сільськогосподарське машинобудування, експорт, імпорт, сільськогосподарська техніка, ефективність діяльності, експортний потенціал.

Постановка проблеми. У сучасних умовах проблема пошуку шляхів підвищення та забезпечення ефективності роботи підприємств сільськогосподарського машинобудування набуває особливої актуальності, стає одним із пріоритетних напрямів розвитку вітчизняної економіки. Оскільки ця галузь є потенційним джерелом розвитку аграрного сектору економіки, вона відіграє надзвичайно важливу роль в економічному й соціальному становленні держави. Останнім часом більша питома вага у ВВП країни припадає на продукцію АПК, тому подальший розвиток цього сектору економіки стимулюватиме перехід країни до виробництва високотехнологічної продукції, якою є основна частка сільськогосподарського машинобудування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням аналізу діяльності машинобудівних підприємств приділяється значна увага у працях зарубіжних та вітчизняних вчених та практиків (В. Женьжебир [13], В. Долгова [14], К. Король [15], Е. Пенроуза [19] та ін.). В умовах глобалізації світової економіки актуальним є питання підвищення результативності зовнішньоекономічної діяльності підприємств, включаючи галузі машинобудування. Оскільки Україна має значний потенціал агропромислового комплексу, питання активізації сільськогосподарського машинобудування стоїть вкрай гостро на даний момент. І. Олександренко [10], О. Савіцька [11] та К. Весель-

ська [12], використовуючи системний підхід, досліджували сутність експортного потенціалу. І. Захарчук [16] та С. Козьменко [15] ідентифікували фактори впливу на ефективність діяльності машинобудівних підприємств. Проте питання комплексної оцінки ефективності діяльності підприємств сільськогосподарського машинобудування та пошуку шляхів раціонального використання їх експортного потенціалу потребують подальшого дослідження.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нині недостатньо дослідженими залишились методологічні підходи до оцінювання експортного потенціалу підприємства сільськогосподарського машинобудування з урахуванням сучасних умов господарювання, а також шляхи його підвищення.

Мета статті полягає в аналізі сучасного стану та у визначенні перспектив зростання експортного потенціалу продукції сільськогосподарського машинобудування в Україні.

Для досягнення мети у роботі було поставлено та вирішено такі завдання:

- дослідити тенденції випуску валової продукції України, визначити місце агропромислового комплексу у розвитку національної економіки;
- оцінити рівень експортного потенціалу підприємств сільськогосподарського машинобудування, надати пропозиції щодо його підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток аграрної сфери майже неможливий без використання сучасних технологій та високоякісної сільськогосподарської техніки. Україна має досить високі можливості для розвитку продукції сільськогосподарського машинобудування, проте, як свідчать статистичні дані, використовує їх недостатньо ефективно. Основні показники, що характеризують динаміку ВВП, промислового виробництва та продукції машинобудування наведено у табл. 1.

Графічна інтерпретація динаміки основних макроекономічних показників, що характеризують економіку України та її промислове виробництво, наведена на рис. 1.

Таблиця 1

Основні показники промислового виробництва України у млн. грн.

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Валовий внутрішній продукт	1 349 178	1 459 096	1 522 657	1 586 915	1 988 544
Обсяг промислового виробництва	1 331 888	1 400 680	1 354 130	1 428 839	1 776 604
Обсяг продукції машинобудування	133 469	143 533	117 302	101 925	115 262

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

Рис. 1. Динаміка основних ВВП та обсягів промислового виробництва України

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

Наведені дані свідчать про зростання ВВП за період 2011–2015 рр., проте суттєво вплинули на цей показник інфляція та знецінення курсу національної валюти. Така ж тенденція простежується й у промисловості України, окрім 2013 р., що пояснюється погіршенням макроекономічної ситуації в країні та ускладненням політичних аспектів на наднаціональному рівні. Водночас така базова галузь промисловості, як машинобудування, знаходиться у занепаді, що підтверджують статистичні дані табл. 1. У світовій практиці саме машинобудування є флагманом інноваційного розвитку та стимулює активізацію інших галузей. Для України розвиток сільськогосподарського машинобудування є особливо важливим моментом, оскільки саме сільське господарство є однією з базових галузей економіки нашої країни (табл. 2), пріоритетний розвиток якої особливо важливий на даний час.

Графічна інтерпретація динаміки показників, що характеризують обсяги виробництва сільськогосподарської продукції та ефективність діяльності підприємств цієї галузі України за 2011–2015 рр., наведена на рис. 2.

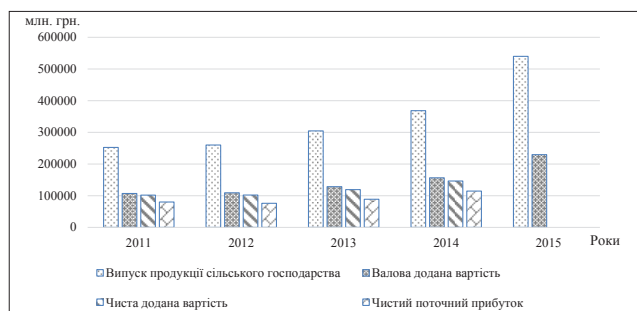

Рис. 2. Динаміка випуску продукції сільськогосподарства України

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

Аналіз даних, представлених на рис. 2, свідчить про стале зростання обсягів виробленої сільськогосподарської продукції,

збільшення при цьому чистої доданої вартості цієї галузі та наявність додаткових прибутків власникам підприємств. Проте на сучасному етапі в цій галузі існує низка проблем, розв'язання яких у майбутньому дасть змогу підвищити експортний потенціал і посісти провідне місце у світі щодо експорту не лише сировинної, але й кінцевої продукції. Нині сільськогосподарські підприємства України відчувають потребу у сучасних технологічних засобах (рис. 3, 4).

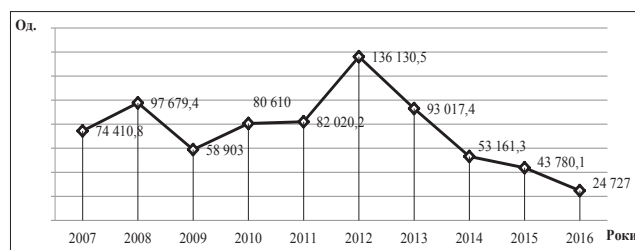

Рис. 3. Динаміка обсягу виробництва сільськогосподарської техніки у 2007–2015 рр. (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та зони проведення АТО)

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

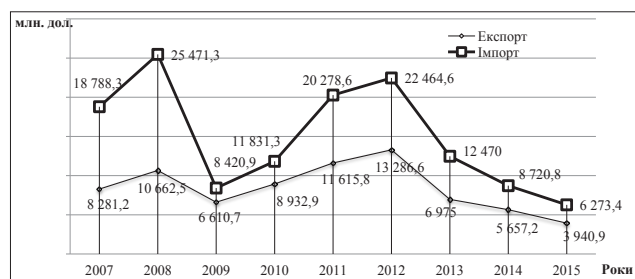

Рис. 4. Динаміка експорту-імпорту машинобудівної продукції, 2007–2015 рр. (без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та зони проведення АТО)

Джерело: побудовано автором за даними [17]

Як свідчать статистичні дані, сільськогосподарська техніка тривалий період часу імпортується в Україну в більших обсягах, ніж експортується, що негативно впливає на економічну ситуацію в країні. Україна поступово перетворюється на сировинну країну, а це негативно впливає на майбутнє країни, оскільки сировина має стихійний характер та порівняно стійку тенденцію до здешевлення, на відміну від технологічної продукції. Таким чином, країна втрачає перспективи інноваційного розвитку. Аналіз світових даних свідчить про те, що лідерами з експорту продукції сільськогосподарського машинобудування є високорозвинені країни, такі як Німеччина, Італія, Франція (рис. 5).

Таблиця 2

Основні показники розвитку аграрного сектору України, млн. грн.

Показники	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Випуск продукції сільськогосподарства	252 356	260 085	304 499	368 452	540 013
Валова додана вартість	107 065	109 227	128 501	156 385	229 655
Чиста додана вартість	101 719	101 976	119 186	146 404	—
Чистий поточний прибуток	80 170	76 018	88 654	114 626	—

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

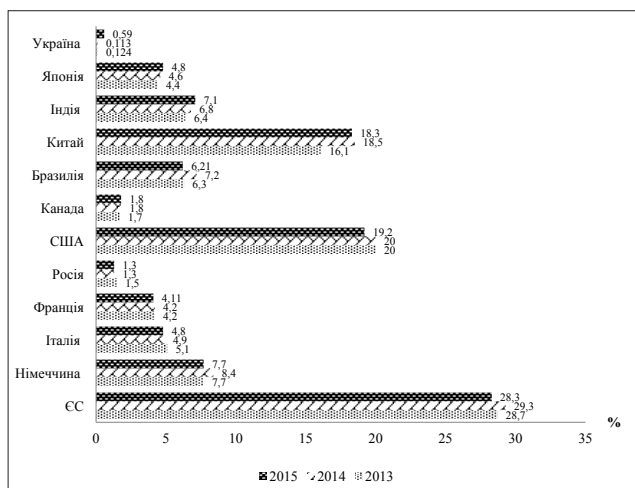

Рис. 5. Експорт сільськогосподарської машинобудівної продукції в зарубіжних країнах та в Україні за 2013–2015 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [17]

Найвищий відсоток концентрації світового виробництва сільськогосподарської техніки одночасно з найвищим показником рівня міжнародної торгівлі зосереджено у Північній Америці та Західній Європі. Ринок цих регіонів є найбільшим, саме вони визначають тенденції розвитку усього світового ринку.

Серед основних постачальників сільськогосподарської техніки, присутніх на ринку України, варто відзначити такі компанії, як, зокрема, «Мінський тракторний завод», «AGCO», «Amadas», «CASE IH», «Claas», «John Deere», «Massey Ferguson», «Mainero», «New Holland», «Valley», «Lindsay», «Plásticos Pen-Pla», «Fabimag», «MacDon». Велика кількість згаданих підприємств забезпечує українського аграрія широким асортиментом необхідної техніки, чим збільшують свою частку на українському ринку. Успішна діяльність цих компаній представляє великий інтерес з метою дослідження й переймання прогресивного досвіду виробників, що активно імпортують свою продукцію в Україну, та можливостей створення саме з ними спільних підприємств хоча б тому, що вже сформувався внутрішній попит на таку техніку.

Сільськогосподарське машинобудування Китаю та Індії більшою мірою зосереджене на задоволенні потреб внутрішнього ринку. Проте частка експорту в цих країнах щорічно зростає за рахунок збільшення попиту з боку країн, що розвиваються, які відкривають нові можливості для аграрного бізнесу, завдяки механізації та автоматизації процесів. Японія міцно посіла своє місце в сегменті високотехнологічної, спеціалізованої малопотужної сільгосптехніки (тракторів і техніки для виробництва рису), яка з успіхом експортується у насичені та висококонкурентні ринки Європи й Америки. У пострадянських країнах, особливо в Україні, Росії, Республіці Білорусь, спостерігається скорочення ринку продукції сільськогосподарського машинобудування. Водночас за результатами 2015 р. видно, що попит на нову сільгосптехніку в ЄС помітно ослаб практично у всіх сегментах ринку. Загалом на ринку сільгосптехніки Європейського Союзу відбулося падіння обсягів продажів у 2015 р. на 3,41%.

Сьогодні на ринку України залишилась незначна кількість малих і середніх вузькоспеціалізованих фірм з виробництва сільськогосподарської техніки, які виробляють нові комплекси машин, що відповідають високим енергозберігаючим вимогам і технологіям виробництва основних культур зернових, цукро-

вих буряків, кукурудзи, соняшнику, картоплі, овочів тощо. Нині небагато підприємств мають змогу підтримувати свою діяльність в межах країни та виходити на зовнішні ринки. Експортний потенціал вітчизняних підприємств, що відносяться до виробників сільськогосподарської техніки, було проаналізовано на прикладі трьох підприємств (табл. 3).

Таблиця 3

Ринкова частка підприємств сільськогосподарського машинобудування в Україні 2013–2015 рр.

Назва підприємства	Ринкова частка підприємств, %		
	2013 р.	2014 р.	2015 р.
ТОВ НВП «БЕЛОЦЕРКОВМАЗ»	6,23	7,76	5,77
ПАТ «Ельворті»	4,17	3,12	5,37
«VELES AGRO»	3,78	3,59	2,91

Джерело: побудовано автором за даними [21]

ПАТ «Ельворті» («Elvorti») (до 22 квітня 2016 р. – ПАТ «Червона зірка») – провідне підприємство у галузі сільськогосподарського машинобудування в Кропивницькому, одне із найстаріших на Кіровоградщині; станом на кінець 2000-х рр. входить до групи компаній «Ельворті Груп».

Компанія «VELES AGRO» є виробником багатофункціональної ґрунтообробної техніки з високими стандартами якості з огляду на сучасні та економічно ефективні технології. Компанія «VELES AGRO» була заснована у 1996 р. та за минулі двадцять років постійного розвитку і вдосконалення посіла заслужене місце серед провідних виробників ґрунтообробних машин і запчастин, а продукція отримала визнання якості не тільки в Україні, але й за її межами.

ТОВ НВП «БЕЛОЦЕРКОВМАЗ» – підприємство галузі вітчизняного сільгоспмашинобудування. Історія підприємства налічує понад 160 років досвіду виробництва обладнання для ведення аграрного бізнесу. Сьогодні ТОВ НВП «БЕЛОЦЕРКОВМАЗ» є лідером в сегменті вітчизняного виробництва ґрунтообробної техніки з часткою ринку України більше 30%. Підприємство стабільно працює зі своїми партнерами як в межах України, так і в Казахстані, Республіці Білорусь, Молдові, Польщі, Болгарії, Румунії, Чехії, Словаччині, Узбекистані й Таджикистані.

Оцінку експортного потенціалу вітчизняних підприємств, що виготовляють сільськогосподарську техніку, доцільно здійснювати за допомогою груп показників, що характеризують фінансовий та виробничий стан, а також систему розвитку та навчання персоналу.

В Україні з 2014 р. прослідковується чітка тенденція до скорочення ринку сільгосптехніки, що обумовлено як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками (табл. 4). Падіння світових цін на сільськогосподарські культури, зміна геополітичної обстановки, втрата державою частини земель сільськогосподарського призначення, перехід на нові ринки збуту, девальвація гривні, високі банківські відсотки, скорочення преференцій для виробників сільськогосподарської продукції (зміна Податкового кодексу та скасування спеціального режиму ПДВ) істотно відбилися на фінансовому стані аграрних підприємств [18, с. 105].

Обсяг зовнішньої торгівлі тракторами протягом 2011–2016 рр. мав чітку динаміку до зростання в імпорті продукції та чітку динаміку до зменшення в експорті продукції, що призвело до негативного сальдо (імпорт переважав експорт (пасивний баланс)) в 2016 р. в обсязі -508,642 млн. дол.

Показники зовнішньоекономічної торгівлі тракторами та запчастинами до них в Україні в 2011–2016 рр., тис. дол.

Трактори та інша с/г техніка	Імпорт, вартість	Імпорт, питома вага	Імпорт, вага нетто	Експорт, вартість	Експорт, питома вага	Експорт, вага нетто	Сальдо
2011 р.	559 081	0,0069	135 210	78 653	0,0012	13 994	-480 428
2012 р.	564 832	0,0068	137 639	76 852	0,0011	13 899	-487 980
2013 р.	562 771	0,0073	142 599	63 922	0,001	11 037	-498 849
2014 р.	274 118	0,0052	72 887	55 002	0,001	11 954	-219 116
2015 р.	229 940	0,0063	77 469	26 522	0,0007	8 330	-203 418
2016 р.	517 739	0,0133	126 951	9 097	0,0003	3 606	-508 642

Джерело: побудовано авторами за даними [17]

На жаль, основна частина ринку сільськогосподарських знарядь нині виробляє машини і обладнання, що відстають на 2 покоління (рис. 6). Україна імпортує машини 2-го та 3-го поколінь, що також призводить до процесу старіння технічного потенціалу. Більшість сільськогосподарського обладнання має рівень зносу більше ніж на 80%. Питання забезпечення сільгосптехнікою назріло давно, адже нині наявний парк в Україні – це 50 тис. одиниць техніки, з яких 72% – техніка, старша за 16 років [20].

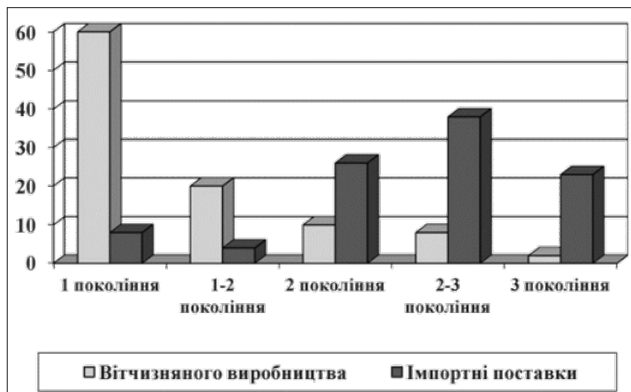

Рис. 6. Види імпортих поставок сільськогосподарської техніки на ринок України [20]

Водночас слід відзначити, що позитивним явищем є скасування в Україні обов'язкової сертифікації сільськогосподарської техніки. Згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1699, що набув чинності 1 січня 2016 р., постачальникам і виробникам техніки для аграрної сфери більше не потрібно отримувати український сертифікат відповідності.

З переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні, виключено розділ 10 «Техніка сільськогосподарська». Єдиною вимогою до сільгосптехніки залишається відповідність двом технічним регламентам (обов'язковими для використання з 2016 р.). Скасування обов'язкової сертифікації та перехід на використання технічних регламентів – це складові реформи системи технічного регулювання, головною метою якої є перехід від пострадянської системи стандартизації, заснованої на ДСТУ та обов'язкової сертифікації, на європейську систему, що заснована на відповідності технічним регламентам.

У 2016 р. Міністерство аграрної політики та продовольства України здійснювало заходи в трьох основних напрямках [6]:

1) удосконалення програми фінансового лізингу техніки та збільшення обсягів фінансування з паралельним удосконаленням митно-тарифного регулювання розвитку галузі

шляхом відміни сплати ввізного мита на ввезення комплектувальних виробів та машинних комплектів для виробництва в Україні високопродуктивної техніки, а також на сучасне технологічне обладнання для забезпечення модернізації виробничої бази заводів;

2) внесення змін до Закону України «Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу» в частині визначення, що вітчизняна техніка – це техніка, яка виготовляється в Україні діючими підприємствами-резидентами України, зокрема спільними з іноземними партнерами та на нових виробництвах, створених із залученням інвестицій;

3) розроблення та втілення у життя інвестиційних проектів з налагодження виробництва високопродуктивних зернозбиральних комбайнів, тракторів та іншої інноваційної сільськогосподарської техніки і обладнання.

Висновки. Таким чином, останнім часом простежується тенденція до збільшення частки агропромислового комплексу у ВВП України. Проте підтримка сільськогосподарської галузі відчуває потребу у прогресивному технічному забезпеченні. Зокрема, темпи приросту імпорту випереджають темпи приросту експорту за останній рік на 2%, а за період з 2012 р. експорт втратив 45% станом на 2015 р.

Сучасний розвиток експортного потенціалу стає неможливим на аграрному ринку в Україні без високотехнологічної техніки, одночасно потрібно модернізувати сільськогосподарські машинобудівні заводи, здійснити їх технологічне переоснащення. Реалізація цих заходів підвищить конкурентоспроможність останніх на світовому ринку. Оскільки Україна має значний потенціал до розвитку сільського господарства, для підвищення рівня інноваційності та прогресивності машинобудівних підприємств, зокрема й у сфері сільськогосподарського машинобудування, потрібно залучати додаткові інвестиційні ресурси. Вважаємо, що це дасть змогу в перспективі машинобудуванню посісти вагоме місце як у структурі сільського господарства, так і у формуванні експорту України.

Література:

1. Білоусько Я. Тенденції розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / Я. Білоусько // Економіка АПК. – 2015. – № 7. – С. 84–90.
2. Економічні показники розвитку країн світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ereport.ru>
3. Кравчук В. Окремі аспекти досліджень технічного забезпечення АПК / В. Кравчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.tsaa.org.ua
4. Олійник О. Шляхи реформування вітчизняного сільськогосподарського машинобудування / О. Олійник // Техніка і обладнання для АПК. – 2014. – № 2 – С. 36–37.

5. Петрович Й. Організаційно-економічні передумови модернізації промислових підприємств / Й. Петрович // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 12 (№ 720: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку). – С. 310–314.
6. Проект Концепції Державної цільової економічної програми розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу до 2020 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minagro.gov.ua
7. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 р. / за ред. Ю. Лупенка, В. Месель-Веселяка. – К. : ННЦ ІАЕ, 2012. – 182 с.
8. Трегобчук В. Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми / В. Трегобчук // Економіка України. – 2013. – № 2. – С. 4–12.
9. Оксенюк Т. Фінансові результати машинобудівних підприємств Хмельниччини: проблеми та напрями їх вирішення / Т. Оксенюк // Вісник Хмельницького національного університету – 2012. – № 4. – Т. 1. – С. 191–194.
10. Олександренко І. Спільні підприємства як форма залучення іноземного капіталу / І. Олександренко // Економічний аналіз. – 2008. – № 2 (18). – С. 168–172.
11. Савицька О. Проблеми та тенденції розвитку спільних підприємств України / О. Савицька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2014. – Вип. 24.1. – С. 284–290.
12. Весельська К. Формування конкурентних переваг спільних машинобудівних підприємств / К. Весельська // Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського. – 2014 (87). – Вип. 4. – № 4. – С. 164–168.
13. Женьжебир В. Влияние на структуру машиностроительного комплекса общественного разделения труда, диверсификация и специализация отраслей / В. Женьжебир // Сборник статей Международной научно-практической конференции (28 октября 2016 г.). – 2016. – Ч. 1. – С. 78–82.
14. Король К. Економічний стан та проблеми розвитку галузі машинобудування в Україні / К. Король // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 1. – С. 157–162.
15. Козьменко С. Методичні підходи до оцінки експортного потенціалу інновацій машинобудування / С. Козьменко, С. Колосок // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=422>
16. Захарчук І. Експортний потенціал машинобудівних підприємств / І. Захарчук // Ефективна економіка. – 2009. – № 2-05/3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2057>
17. Офіційний сайт Державної служби статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
18. Розвиток ринку сільськогосподарської техніки / [О. Витницька, М. Даценко, С. Даценко] // Економіка АПК. – 2014. – № 10. – С. 103–108.
19. Пенроуз Е.Т. Теорія зростання фірми / Е.Т. Пенроуз // Oxford University Press. – 2009. – 4-е вид. – 304 р.
20. Науково-організаційні аспекти технічного переоснащення АПК та розвитку сільськогосподарського машинобудування / [О. Григоревич, В. Кравчук, В. Гусар] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Titark_2012_9_4
21. Офіційний сайт “Smida” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://smida.gov.ua>

Скоробогатова Н.Е., Кузнецова А.В. Анализ производства и экспорта продукции сельскохозяйственного машиностроения в Украине

Аннотация. В статье проанализированы тенденции развития продукции сельскохозяйственного машиностроения в Украине за последние годы, а также выделены основные факторы, влияющие на эффективность деятельности предприятия отрасли. Оценен уровень экспортного потенциала выделенных предприятий сельскохозяйственного машиностроения, определены угрозы их дальнейшего развития. Предложены направления повышения эффективности сельскохозяйственного машиностроения и выхода его на мировые рынки.

Ключевые слова: сельскохозяйственное машиностроение, экспорт, импорт, сельскохозяйственная техника, эффективность деятельности, экспортный потенциал.

Skorobohatova N.Ye., Kuznetsova A.V. Analysis of the production and export of agricultural machinery in Ukraine

Summary. The tendencies of agricultural machinery in Ukraine in recent years are analysed and the main factors affecting the performance of the industry are highlighted in the article. Evaluated the examined enterprises' export potential of agricultural machinery and defined the threat to their further development. Proposed ways to improve the efficiency of agricultural engineering and its expansion into the world markets.

Keywords: agricultural machinery, exports, imports, agricultural machinery, operating efficiency, export potential.